

מחשבה קצרה על הדף הרב יחזקאל הרטמן

**שיעורי מחשבה קצרה לשבוע זה, מוקדשים לע"נ מוח"ז ר' זאב ב"ר צבי הלוי שטרן ז"ל,
שנלקח לבית עולמו ביום ט' שבט תשפ"ו, תנצב"ה**

מסכת פנחות דף כח

מעשה הפנורה

גובה המנורה היה י"ח טפחים, והיו בה כ"ב גביעים, ו"א כפתורים, וט' פרחים. יסד העקידת יצחק (שער מט), שגובה המנורה הוא כנגד גובה האדם, שכן גובה אדם בינוני הוא י"ח טפחים. והרעיון שמייצגת המנורה הוא שהאדם מגלה את אורה של התורה שמשתקף דרך המנורה. וממשיך העקדת יצחק ברמזו נפלא שכל פסוק ראשון בכל חומש, מייצג חלק מסוים במנורה.

"בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ" - ז' תיבות כנגד שבעת נרות המנורה.

"ואלה שמות בני ישראל וגו'" - י"א תיבות כנגד י"א כפתורים.

"ויקרא אל משה וגו'" - ט' תיבות כנגד ט' פרחים.

"וידבר ה' אל משה במדבר וגו'" - י"ז תיבות כנגד גבהה של מנורה שהוא י"ז טפחים ומשהו, וכיון שהטפח האחרון חסר לכך לא נכתבה תיבה כנגדו.

"אלה הדברים וגו'" - כ"ב תיבות כנגד כ"ב גביעים.

הוא אומר שהמנורה מחברת את עם ישראל לתורה, ועל כן בכל חומש פותחת התורה בפסוק שהוא כנגד המנורה, שממנה הפתח להתחברות.

בילקוט ראובני (פרשת בהעלותך) מביא רמז זה בשם כוונת האר"י. ומוסיף שבסה"כ חמשת הפסוקים עולים יחד מ"ט תיבות, שהן כנגד מ"ט ימים של הכנה לקבלת התורה.

בספר קהלת יעקב (ערך מנורה) מקשה שמנין הכל הוא ס"ו תיבות, ומיישב שז' קנים וי"א כפתורים אינם בחשבון ונשאר מ"ט דברים במנורה. ואין ברור מדוע יצאו דוקא אלה מן החשבון.

באבודרהם (תפילת שהיית) כתוב החשבון באופן אחר, שכתב שנהגו לומר בכל יום מימות העומר מזמור "אלקים יחננו ויברכנו", מפני שיש בו מ"ט תיבות (הוא מן הפסוק הראשון), ומזמור זה שייך למנורה כי המ"ט תיבות הן כנגד מנין הגביעים והכפתורים והפרחים והנרות. הרי שלא מנה את גובה המנורה וכך עלה מ"ט.

נמצא שפרטי המנורה מביאים לידי קבלת התורה.

ובאדרת אליהו (פרשת דברים) הביא חשבון זה והוסיף שאם נוסיף למספר מ"ט את הגוף של המנורה עצמה הרי עולה חמישים, והוא כנגד חמישים שערי בינה. וזהו שנתקשה בה משה (דשער החמישים לא נוסד למשה).

והבני יששכר באגרא דפרקא (אות קעב) מוסיף על רמז זה, דעל כן כאשר רצו היוונים לבטל התורה מישראל נעשה נס במנורה. כלומר שביטול המנורה הוא ביטול התורה. ועוד כתב: "ונראה לי בסגולה כשהאדם אינו מבין איזה דבר בתורה יאמר פרשת המנורה בתורה ויאירו עיניו".

וה' יאיר עינינו בתורתו.

דף כט-א

שלושה דברים היו קשים לו למשה

שלושה דברים היו קשים למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו, ואלו הן - מנורה, ר"ח ושרצים.

והקשו התוס' (ד"ה שלשה) "ויש לתמוה דלא חשיב מחצית השקל דכתיב זה יתנו ואמרינן (בירושלמי שקלים) כמין מטבע של אש הראהו למשה. וי"ל דלא שייך התם נתקשה אלא משום דלא הוה ידע איזה מטבע יביאו אם לא היה מראהו."

וביתר ביאור כתבו בתוס' בחולין (מב, א ד"ה זאת): "אע"פ שהראהו לא נתקשה בהן אלא שתמה על הדבר מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו, הראהו הקב"ה לבחין היטב ולהודיע לישראל."

כלומר, אותם ג' דברים שנתקשה בהם משה, יש קושי בעצם הדבר וכמו שמבאר המהר"ל בח' אגדות, שהמנורה מדרגתה מעל העולם (וכמו שהבאנו בשיעור הקודם שגוף המנורה כנגד השער החמישי), שרצים ג"כ מנותקים מהעולם אך להיפך, שלעומת המנורה שהיא גבוהה מהעולם, השרצים נמוכים ופחותים מן העולם והאדם.

ונצרך מה שמובא בספר מנחם ציון לרמ"מ מרימנוב (פרשת מיני) שבכל בע"ח צריך שתהיה לו אחיזה בקדושה לקיימו ולהוות אותו, ולכן יש חיוב בהמוצו ועופות טהורים, אבל שרצים אין בהם שום קדושה, וכפי שמצינו שאין שום מין בשרצים שהוא טהור, ועל כן נתקשה בהם משה.

וכן ענין קידוש החודש הוא מעבר לעולם, שזו מוצוה ראשונה שנצטוו ישראל בגדר התחדשותם ולידתם, ואילו העוה"ז אינו עולם של התחדשות, שהוא בבחינת "שנה" שחוזר ושונה, ועל כן נתקשה בו משה.

נמצא דג' דברים אלה הם ענינים שמעצם טבעם רחוקים ומופקעים, ולכן נתקשה בהם משה, ואילו מחצית השקל הוא מטבע ששייך לפיר לעולם, אלא שהקושי היה כיצד מטבע יכול להביא לכופר נפש. וזה סוג קושי אחר.

ומבאר רבי צדוק הכהן (מחשבות הרוץ אות ז; פרי צדיק שקלים אות א; ליקוטי מאמרים אות טז), שהקושי של משה במחצה"ש היה כיצד יתכן שדבר חומרי כממון יבוא

ויכפר על הנפש שכולה רוחנית. והראה הקב"ה למשה מטבע של אש, כלומר שבתוך החומר והממון יש נקודה רוחנית.

בכל דבר בעולם מוכרח שיהיה בו נקודה רוחנית, ואפילו בממון. והוא מה שאמרו שכלל ישראל עשו את מצרים כמצולה שאין בה דגים (ברכות ט, ב), כלומר שהוציאו את הכוחות הרוחניים הקדושים שהיו טמונים בתוך מצרים. ובה מתבאר מדוע צדיקים ממונם חביב עליהם יותר מגופם, שניתן לחבר את הממון לרוחניות, ויש בזה חידוש שאין בגוף. ומוסיף רבי צדוק:

עיקר הכלי של היצה"ר בעוה"ז הוא הפנאון, ואפילו אותו אפשר וצריך לקדש.

זה מה שהראה הקב"ה למשה במטבע של אש. וענין האש דייקא ביאר מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, שהאש הופכת כל דבר שנכנס אל תוכה להיות אש, בשונה מדברים אחרים כגון מים, דבר יכול להיות במים שנים רבות ואינו נהפך להיות כמוהו, אבל דבר שהאש שולטת עליו נהפך לאש. באברהם אבינו כתוב שגילה את בורא העולם כשראה בירה דולקת, ראה אש, והכוונה היא שראה איך כל דבר בעולם מחובר להקב"ה. וזה מה שהראה הקב"ה למשה שאפילו המטבע יכול להפוך לאש.

ונציין עוד שבדברי הוזהר (ח"ב דף קנו, ב) איתא שהשם 'משה' הוא ראשי תיבות של הדברים שנתקשה בהם - מנורה, שקלים, החודש. ובספר מנחם ציון הנ"ל גורס בזהוהר שרצים במקום שקלים, ולאמור לעיל מיושבת גרסתו, שכן קושי השקלים הוא מסוג אחר, וכמו שכתבו התוס'.

דף כט-ב

פשה רבינו ורבי עקיבא

הגמ' מביאה את המעשה במשה רבינו ורבי עקיבא: "בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך, אמר לו אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות, אמר לפניו רבש"ע הראהו לי, אמר לו חזור לאחורך הלך וישב בסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך? אמר להן הלכה למשה מסיני נתייבשה דעתו. חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו רבנו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נתת תורה ע"א? אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני".

וכבר עמדו המפרשים איך יתכן שמשה רבינו לא הבין את שיעורו של ר"ע.

המהר"ל בחי' אגדות כתב שני מהלכים שמצטרפים יחד.

במהלך הראשון כתב שמשה רבינו השיג את התורה בנבואה, ואילו ר"ע שאינו במדרגת נבואה זו, קיבל את התורה בדרך 'השגה מתוך השגה' שאינו תפיסת הדבר בעצמו.

במהלך השני כתב, שמשה רבינו רואה את התורה באופן כולל, ור"ע דורש כתיב אותיות שהוא תפיסה פרטית.

ושני המהלכים עולים למקום אחד, שמפני שמשה מקבל את התורה בדרך השגה נבואית, לכן השגתו היא כללית. ור"ע תופס בדרך פרטית.

בהמשך המעשה, משה טוען להקב"ה מדוע אין התורה ניתנת ע"י ר"ע, ומשיב לו הקב"ה "כך עלתה במחשבה לפני", ומבאר המהר"ל את תשובה הקב"ה, שלא יכול להיות תפיסה כללית ופרטית באותו אדם, ולכן ר"ע לא יכול להיות זה שמקבל את התורה גם באופן כללי.

ומצטרפים דברי המהר"ל לתורתו של רבי צדוק הכהן (פרי צדיק כי תצא אות טו), שמבאר באריכות דמשה רבינו הוא שורש התורה שבכתב שהיא התורה הכללית. וקודם שעשו את העגל לא הוזקקו לתורה שבע"פ, שכן התשוב"כ עצמה מאירה ובהירה. אך לאחר החטא, הוזקקו לפירוט וביאור ולכן קיבלו גם תשוב"ע. רבי עקיבא הוא שורש תשוב"ע כמו"ש באריז"ל, שתורה זו באה למי שנמצא בחשיכה.

ומביא דוגמה מרבו האיז"ר ביצר אודות המדרש (ויק"ר טז, ב) בהוא רוכל שאמר "מאן בעי למזבן סם חי", והסביר לרבי ינאי שהתכוין לפסוק "מי האיש החפץ חיים", והתפעל רבי ינאי על החידוש הגדול עבורו, שלא ידע זאת עד אותו יום. והדברים צ"ב מה החידוש של הרוכל.

וביאר האיז"ר ביצר שרבי ינאי היה צדיק גמור ולא הוזקק לתיקון הלשון, אך אותו רוכל היה בעברו הולך רכיל בעל לשון, וכשעשה תשובה היה ערב לו טעם התיקון והתשובה, עד שהלך והפיץ את הדברים. רבי ינאי למד ממנו את הדברים במהירות תיקון, דבר שלא היה מגיע אליו בעצמו, שהרי היה צדיק גמור.

כך משה רבינו הוריד לעולם את התשוב"כ, שהיא בחינת צדיק גמור, אך ר"ע שמגיע אחרי שבירת הלוחות, נזקק לתשוב"ע ולכל התגין והכתרים כדי לחזור לבחינה הראשונה. וזה שהביא ר"ע לתלמידיו את ההלכה למשה מסיני, שע"י התשוב"ע חוזרים להלכה למשה מסיני.

דוגמה לדבר, אדם שנמצא בחדר והכל מואר, רואה את החדר באופן כללי. אך מי שנמצא בחדר חשוך ובידו נר, הולך הוא מפרט לפרט עד שמבחין בכל דבר קטן (כמו בבדיקת חמץ).

משה רבינו רואה את התורה באופן כללי, כמו שכתב המהר"ל, ולכן לא נדרש לפרטי התשוב"ע (וכמו שאמרו בנדרים כב, ב שאלמלא חטאו היה די להם בחמשה חומשי תורה וספר יהושע), אך ר"ע שאינו רואה את הדברים בחזון נבואי, נצרך לפרטים ולכתרי אותיות.

נמצא שאין הדברים חסרון במשה רבינו, אלא אדרבה לרוב מעלתו שהיא בחינת תשוב"כ ותפיסה כללית.

דף 7

פשה כותב בדמע

"וימת שם משה עבד ה', אפשר משה חי וכתב וימת שם משה?", ונחלקו תנאים, לדעת ר' יהודה (ואמרי לה ר' נחמיה) יהושע כתב את שמונת הפסוקים האחרונים מ"וימת משה", ולדעת ר"ש לא יתכן שמושה לקח ס"ת חסר, אלא משה כתב גם פסוקים אלה, אלא שעד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, ומכאן הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע.

וצ"ב מה יישב ר"ש כיצד כתב משה שהוא עצמו מת, קודם שמת. ומה לי שכתב בדמע.

וכמה דרכים נאמרו במפרשים.

א) המהרש"א (ב"ב טו, א) מפרש, ש"כותב בדמע" היינו שכתב ללא דיו אלא באמצעות הדמעות [ומביא מהגמ' בגיטין יט, א] שאפשר לרשום על הגט ברוק, ועל כן אין בזה שקר, דאינו כתב ממש. ונוסף לכך שגם משה לא אמר את הדברים קודם כתיבתו.

המהר"ל בגור אריה (דברים לה, ה) מביא פירוש זה בשם הרא"ם, ומקשה עליו דעדיין טענת ר"ש במקומה עומדת, שמושה לקח ס"ת שלם, והיאך יתכן שספר התורה חלקו היה כתוב בדמעות, שאינן כתב גמור, ונמצא שהוא חסר.

ב) אלא מבאר המהר"ל שכשאדם בוכה הרי זה מקצת מיתה בעבורו, וכסילוק הגוף, ולכן זה לא היה שקר לכתוב "וימת שם משה". והגר"מ שפירא זצ"ל היה מוסיף על כך, שכביה היא מלשון "נבון" ואיבוד דרך שהוא חוסר חיות.

כדרך מחשבי חשבונות מספריים שכותבים את שתי המילים זו תחת זו. ומ"ד בתחילת שיטה משום 'הרחיק ממנו את פשעינו', מבקש לקבוע את הריחוק בין השמים לארץ.

דף לב

פנהג עוקר הלכה

"והא רב אית ליה מנהגא... אם יבא אליהו ויאמר וכו' אין חולצין בסנדל, אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל."

נחלקו הראשונים והאחרונים האם סומכים על מנהג כנגד הלכה.

המהר"ק (שורש ט) נוקט שמנהג עוקר הלכה, והדברים מבוססים על הירושלמי (ב"מ פ"ז ה"א). ומביא המהר"ק ראייה מסוגיין שאין שומעין לאלהיו הנביא במקום שמורה את ההלכה, כנגד מנהג.

לעומת זאת הפרי חדש (או"ח סי' תצו) נוקט שמנהג אינו עוקר הלכה. ובשד"ח (כללים מערכת מ כלל לה) מבאר שיש ראייה לכך מסוגיין, דדוקא לאלהיו אין שומעין משום דלא בשמים היא, אבל אם היה זה פסק הלכה ע"פ חכם חי, לא היו הולכים בתר המנהג.

וכן בשבות יעקב (ח"ב סי' ו) פוסק שאין הולכים אחר המנהג במקום שיש הלכה, ורק במקום שיש מחלוקת או ספק, אז המנהג מכריע.

עכ"פ חזו"ן שיש חשיבות גדולה למנהג, ולמהר"ק אף עוקר הלכה. ויש להבין מה כוח המנהג.

המהר"ק מזכיר בדבריו שהטעם לכוח המנהג הוא ע"פ הגמ' בפסחים (סו, א) "הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם", שמתוך הנהגתם של ישראל אפשר להסיק על ההלכה.

וביאור הדברים שמעתי ממו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, דהרי **אסתכל באורייתא וברא עלמא**, וממילא כך הוא בכיוון ההפוך, שמתוך העולם אפשר לראות את הקב"ה, וכמו שראה אברהם את ה' מתוך המציאות.

ובצדקת הצדיק (אות קעח) כתוב חידוש יותר גדול, שמתוך הגזירות שגזרים עלינו אוה"ע, אפשר ללמוד על רצון ה' מאיתנו. וכגון תקנת קריאת ההפטרות בשבת החלה משום גזירת הגויים, ושוב גם אחרי שבטלה הגזירה ממשיכים להפטיר, ומשום שדרך הגזירה של הגויים מתגלה לנו שהקב"ה רוצה שנקרא הפטרה. וכן מה שתוקעים בשופר במוסף הדבר נובע ממה שגזרו הגויים שלא לתקוע (ו"ה לב, ב), וגם אחרי ביטול הגזירה ממשיכים לנהוג כך, מהאי טעמא.

מעתה, כיון שהתורה מתגלה דרך מאורעות העולם, כ"ש כשכלל ישראל נוהג בצורה מסוימת, ודאי שאפשר ללמוד מכך על התורה עצמה. על כן יש צד שמנהג עוקר הלכה, וכפי שמועשה רב גדול מהלכה.

דף לג

פזוזה - שפירה

"אמר רבא מצוזה להניח בטפח הסמוך לרה"ר... כי היכי דתנטריה. אמר ר' חנינא בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בו"ד, מדת בו"ד מלך יושב מבפנים ועם משמרין אותו מבחוץ, מדת הקב"ה אינו כן, עבדיו יושבין מבפנים והוא משמרן מבחוץ שנא' ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך."

המהרש"א מוסיף שבהמשך הפסוקים שם נאמר "יומם השמש לא יכבה וירח בלילה" - לפי שכל המאורעות הרעות הבאות בעולם ניתנו ביד מזלות השמים

(ג פירוש נוסף מובא הן בשם הגר"א (דברי אליהו פרשת וזאת הברכה), הן בשם הבעש"ט (עה"ת שם), והקדימו לשאול, דהנה ידוע שהתורה היתה כתובה בשמים קודם בריאת העולם, וקשה א"כ כבר קודם שחטאו ישראל היה כתוב בתורה שיחטאו, ואיך הבחירה. ותיצו שכשהיתה כתובה בשמים לא היו המילים כפי הפיסוק של תורה דידן, וכמו שכתוב בהקדמת פירוש הרמב"ן, שהתורה יכולה להיכתב כשמות של הקב"ה, וכפי בחירת בני האדם כך יתגלו המילים כאן בעולם.

וזהו "משה כותב בדמיו", מלשון "מדומע" ותרעובת, שכתב את האותיות באופן מעוררב ללא מילים מסודרות. יהושע בא וחילק אותן לפי המילים "וימת שם משה וגו'". ובוזה מדוקדק שבפסוקים אלה משה לא אמר לפני הכתיבה, שכן מה שהקב"ה אמר לו היה רק האותיות ולא היה משה יכול לומר את את המילים.

דף לא

כיפי השמים על הארץ

נחלקו השיטות בגמ' לגבי המילים "על הארץ" שבשיטה האחרונה במזוזה, האם כותבים אותן בסוף שיטה או בתחילת שיטה, וטעם המחלוקת: "מ"ד בסוף שיטה כגבוה שמים על הארץ, ומ"ד בתחילת שיטה כי היכי דמרחקא שמים מארץ", ומפרש רש"י שענין היחס בין השמים לארץ הוא שכשיעור זה יאריכו ימים.

בשו"ת הרמ"א (סי' כה) האריך בעניני הסוגיא, ובתוך הדברים מסביר שבאמת אין כאן מחלוקת, שלכו"ע אנו רוצים להדגיש שהארץ רחוקה מהשמים, כי השמים מורים על החיים אשר משם נחצב הנשמות שהם חיים וקיימים לעולם, והארץ מורה על המות אשר משם נחצב הגוף שהוא כלה. ומכיון שאנו רוצים להרחיק את המיתה מן החיים, הדבר תלוי לאיזה כיוון פותחים את המזוזה - שאם גוללים מההתחלה לסוף, הרי שכותבים 'על הארץ' בסוף השיטה כדי שיתגלה לבסוף. ואם גוללים משמאל לימין, הרי צריך ש'על הארץ' יהיה בתחילת הפרשה כדי שיתגלה לבסוף. ועכ"פ כו"ע מודו שמבקשים להרחיק את הארץ שמורה על המיתה.

המהרש"ל בפירושו לסמ"ג (עשה כג) מסביר את המחלוקת כך: "שהמזוזה באה לאריכות ימיו של האדם ולהציל האדם מן החטא, והכא כתיב קרא כי כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו, והיינו אריכות ימים דכתיב כי טוב חסדך מחיים, וכתיב נמי כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו, והיא המידה של ריחוק שמים מן הארץ, והיינו להרחיק את האדם מן החטא. והנה חד מ"ד סבר דמרוזין בה אריכות ימים, ואידך מ"ד סבר דמרוזין בה ריחוק והצלח מן החטא." נמצא דבמזוזה יש שני ענינים: א' אריכות ימים, ב' הרחקה מן החטא, והדין הוא מה העיקר.

בספר עין אליהו מבאר באופן דומה, שבפסוק הנ"ל יש ב' ענינים: א) גבר חסדו על יראיו. ב) הרחיק ממנו את פשעינו. החלק הראשון מתייחס לצדיקים, והחלק השני קאי על בעלי תשובה. וידוע בברכות לד, ב דנחלקו מי גדול ממי, צדיק גמור או בעל תשובה. וזו גם המחלוקת בסוגיין, מ"ד בסוף שיטה מדגיש את "גבר חסדו על יראיו" דהיינו צדיקים, ומ"ד בתחילת שיטה מדגיש את "הרחיק ממנו את פשעינו" דהיינו בעלי תשובה.

ואם נצרף אליו את דברי הרמ"א, נוכל להוסיף, דהגוף מגיע מן הארץ, ואצל הצדיקים שהגוף גם קדוש אפשר לצרף אותו אל הנשמה. ואילו אצל בעלי תשובה, אנו צריכים להרחיק את הגוף שממנו הגיע החטא.

הבן יהוידע מבאר דמ"ד בסוף שיטה משום 'כגבוה שמים על הארץ' הכוונה להפרש הגובה' המספרי, דהיינו הגימטריא של שמים שהיא צ"ט יותר מן ארץ, ואותו צ"ט הוא בגימטריא הוי"ה אדנו"ת עם המילים של השמונה אותיות, והיינו כל השפע שיוצא מן השמים. ולכן יש לכתוב 'על הארץ' מתחת לימימי השמים,

שעיקרם כמה ולבנה וכוכביהם, והם המתנגדים לאומה הישראלית כמו שאמר אין מזל לישראל, על כן אמר שבמצות המזווה השמש והירח לא יכבה, כי ה' ישמרך מכל רע."

ונביא כמה מקורות מן הפוסקים בענין השמירה שבמזווה.

כתב הרמ"א (י"ד סי' רפה): "יש אומרים כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזווה ויאמר ה' ישמר צאתי, וכן כשיכנס אדם לבית יניח ידו על המזווה. "ובש"ך מוסיף: "וכשיצא לדרך יניח ידו על המזווה ויאמר בשמך ט"ל אטל"ה, כי ט"ל בגימט' כו"ו."

ובברכי יוסף מביא בשם האריז"ל שיניח אצבעו הנקראת אמה על שד"י וינשקנה, ויתפלל לה' שישמרנו בשם שד"י, ע"ש.

והנה רמב"ם כתב (פ"ה ממזווה ה"ד): "מנהג פשוט שכותבים על המזווה מבחוץ כנגד הריח שבין פרשה לפרשה שד"י ואין בזה הפסד, לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוק או חותמות, הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעולם הבא, שאלו הטפשים לא די להם שבתלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד השם של הקדוש ברוך הוא ואהבתו ועבודתו כאילו הוא קמיע של הניית עצמן כמו שעלה על לבם הסכל שזהו דבר המהנה בחבלי העולם."

ובכס"מ מביא מהזוהר (פרשת ואתחנן) שצריך לכתוב שד"י מבחוץ כנגד תיבת 'והיה' שבפנים, ומשום שתיבה זו יש בה אותיות הו"ו, אלא שסדר זה נחשב "מתתא לעילא", ועל כן יש שמירה מכל הצדדים.

בכל בו איתא טעם לשם שד"י במזווה, שהוא ראשי תיבות "שומר דירת ישראל". ובמהרש"א (ברכות טו, ב) כתב ששם זה יוצא מפרשת ק"ש להגן על האדם משדים ורוחין ולכן כותבין אותו על המזווה.

ושמעתי פעמים רבות ממז"ר הגרמ"ש זצ"ל, ששם הו"ו"ה מורה על השראת השכינה בבתי ישראל, ושם שד"י הוא השמירה מפני הדברים החיצוניים, שאומר לאותם דברים "די". נמצא שהמזווה מגלה את האופי של בית היהודי, שיש הו"ו"ה מבפנים ושד"י מבחוץ.

וזה נראה גם בדברי הרמב"ם, שאת שם השמירה - שד"י יש לכתוב מבחוץ, אך מבפנים יש את עצם המזווה שהוא קבלת מלכות שמים ושם הו"ו"ה. וכמו שביאר הכס"מ שאף שהמזווה שומרת, כוונת האדם תהיה לקבלת יחודו ית'.

ונוסיף את דברי הרמ"א בסי' רפח (סעיף טו) "עוד נוהגין לכתוב מבחוץ כו"ו במוכס"ז כו"ו, נגד ה' אלקינו ה' (שהאותיות כו"ו וכו' הן אלו שבאות אחרי הו"ו"ה אלקינו הו"ו"ה), ויהפוך אלה האותיות מכתבת המזווה כדי שיגיע כל אות נגד האות שמתחלף בו באלפ"א בית"א, אבל בפנים אין להוסיף שום דבר על ב' פרשיות."

מכל זה חזינן, שעצם מצות המזווה היא החלק הפנימי שיש בו קבלת יחוד ה', והחלק של השמירה מתגלה בחלק החיצוני. וכמו שסיד הרמב"ם.

דף 74

תפילין דרש"י ור"ת

"כיצד סדרן וכו'", ונחלקו רש"י ור"ת האם קביעות הפרשיות בתפילין הוא כפי סדר הפרשיות שבתורה (רש"י), או שהויות באמצע (ר"ת) כלומר שפרשה שלישית בתפילין היא פרשת והיה אם שמוע (וסמוכה לפרשת והיה כי יביאך) ורק אחריה באה פרשת שמע ישראל.

וידוע להקשות איך יתכן שהתעוררה מחלוקת בזמן רש"י ור"ת על שאלה בסיסית זו, וכי לא ידעו מה עושים כולי עלמא במשך כל הדורות שקדמו לזה.

ומבאר רבי ראובן מרגליות (בהערות לשו"ת מן השמים סי' ג) שהיתה זו מחלוקת קדומה.

ויסוד לכך בתקו"ז חדש (דף קכ, א): "ובגין דא מחלוקת דאיהו בין חברייא בתפילין ושאר פיקודין בימינא ושמאלא איהו", ומבאר הגר"א דמחלוקת רש"י ור"ת הוא בימינא ושמאלא, שימינא הוא דעת רש"י כסדר, ושמאלא הוא דעת ר"ת הויות באמצע, ע"ש.

ובשו"ת מן השמים לאחד מבעלי התוס' (סי' ג) שאל בחלומו על סדר הפרשיות, והשיבוהו מן השמים "אלו ואלו דברי אלקים חיים, וכמחלוקת למטה כך מחלוקת למעלה, הקב"ה אומר הויות באמצע, וכל פמליא של מעלה אומרים הויות כסדרן, והוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד."

ובבן איש חי (פרשת וירא אות כא) הביא שהאריז"ל הגיד בקבלה מפי אליהו זל"ט, ששני הסברות אמת וצריך למעבד תרויהו, ומימות משה רבינו ע"ה ועד הגאונים היו מניחים ב' זוגות, וכן איתא בגמ' מקום יש בראש להניח בו ב' זוגות.

נמצא שיש בזה מקורות קדומים. אבל עכ"פ הרבה נהגו שלא להניח תפילין דר"ת, והמקורות הם כדלהלן:

בשו"ע (סי' לד, ב) כתב שירא שמים יניח שניהם, ואם לא יוכל להניחם בבת אחת, יניח של רש"י בשעת התפילה ואחרי התפילה יניח של ר"ת בלא ברכה. ולא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות, ומבאר המ"ב שבסתם אדם מחזי כיהורא.

ובכתר ראש (אות יד) מובא שהגר"ח מוולוז'ין שאל להגר"א מדוע אינו מניח תפילין דר"ת, והשיבו שאם ברצונו לצאת ידי כל המחלוקות והספיקות, יצטרך להניח ס"ד זוגות תפילין (ע"ש שיש ד' שיטות בסדר הפרשיות, רש"י ר"ת, הראב"ד והשימושא רבא, וכן יש מחלוקת בצורת הקלף אם עומד או שוכב, וכי עיי"ש).

ומשמעות דברי הגר"א, ששיטת ר"ת בעבורנו היא עוד שיטה בראשונים, ועל כן אם באנו לחוש לשיטתו, היה עלינו לחוש לשאר שיטות הראשונים, ואין זה עומד כשיטה מיוחדת יותר שיש לחוש לה.

בספר דברי שאול להשואל ומשיב (מגילה טו, ב) רוצה לחדש שתפילין דרש"י הוא מה שנוהג בין בארץ ובין בחו"ל, ותפילין דר"ת עיקר מצותם רק בא"י, ששם עיקר מקום המצוות.

ובזוהר (פנחס דף רנח, א) איתא דבעולם הזה סדר הפרשות הוא כרש"י אבל לעוה"ב הויות באמצע, כשיטת ר"ת. ומביא את הפסוק "בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע", שהם ר"ת הו"ו"ה, ושתי המילים האמצעיות פותחות בה"א, כנגד הויות באמצע. ועל כן יש לאדם להניח שני זוגות תפילין.

ובערוה"ש (או"ח סי' לד, ט) מבאר את זוהר ע"פ הגמ' בפסחים (נ, א) שבעוה"ז א"א להזכיר את שם הו"ו"ה ככתבתו, ומשום שיש בעוה"ז יצה"ר ודברים רעים. ורק לעתיד לבוא נזכה למדרגה זו של "יהיה השם אחד ושמו אחד". ומשום כך הפרשה האחרונה בתפילין של העוה"ז (רש"י) הוא "והיה אם שמוע" שיש בה עונשים, שבזה מסיימים. אך לעוה"ב, תהיה פרשה זו באמצע, וסיום התפילין יהיה "שמע" ויחוד ה', שאז יהיה ה' אחד ושמו אחד. וע"ש עוד.

נמצאנו למדים שפילין דר"ת עניינם קדום מאד, ושנהגו בו מימות משה, אלא דלא כל אחד ראוי להניחם, כיון ששיכים לבחינת עולם הבא, ולכן רק מי שמוחזק ומפורסם בחסידות יניחם.

ונגענו כאן בקצה היריעה של סוגיה ענפה זו.